

ÁGOSTON MIHÁLY

ESÉLYÜNK

Kilátástalan helyzetben, félve és elhallgattatva is volt reményünk a túlélésre. - Most esélyünk lenne igazat szólni és cselekedni okosan. Vajon éppen ezért hagynánk abba az önvédelmet?

Szétszóratra és széttagolva is van esélyünk senki ellen összefogni egymásért és nemzetrészként okos irányban lépni, hogy számos kis néphez hasonlóan megtarthassuk, sőt fejleszthessük egységünk éltetőjét, anyanyelvünket mint az egyetemes emberi kultúra egyik fényes mozaikszemét.

Nyelvpolitika az ezredfordulón

Annyira igaz, hogy már közhellyé vált: a XXI. század kapujában a világháború immár legyőzni látszik a távolságokat (egyszer talán majd nemcsak térben, hanem kultúrában és szemléletben is), ezért az elérhetetlenek megvalósítására most késztetően kínálgatik az esély. Pl. arra, hogy néhány ezer éves történelmi vihar után világnyelvek és kultúrák óceánján kicsi anyanyelvünk - az államhatárokkal és államnyelvekkel részekre tagolt, illetve a Föld hatalmas világszórványába szórt nemzet ajkán - a jövőendő hullámveréseken is felszínen maradhasson.

Húsz évvel ezelőtt még dőre álomnak tűnt, ma valós esély: megtartani anyanyelvünket, hogy nemzetrészként a harmadik évezredben is megmaradhassunk. (Vagy: megmaradni nemzetrészként, hogy anyanyelvünket... megtarthassuk ezután is!)

Persze, az esély még nem valóság, és önmagától sohasem lesz az. De létezésének jelei megvannak, s ha elegendő és eléggé fölismerjük, megvalósítható lesz. Mégpedig éppen most, amikor már a megmaradt "Csonká"-ban is kezd nem otthon lenni anyanyelvünk. Most, amikor a kívül rekedteket sima faérvekkel kívüleb-

re terelik, mielőtt azok menthetnék a megtartó anyanyelvet, a megmentendőt. A belül születettek egy része pedig - a Gyémántszerű Asszony nyomát követve-keresve - fut szerte, földadva - elhagyva anyanyelvet, hazát... mert mindkettő mindeddig annyira ingyen volt és megharcolatlan, hogy elveszíthetőségük-ről sem tudnak miként a levegőről, mely nem látszik, bár van, és általa lélegzünk.

Széthullottságunkban és permanens továbbhullásunkban tehát jelen van az esély mint a tagadás tagadása: esély a mégis-megmaradásra, sőt a széthullott részek szellemi egységére, az elhaló anyanyelv-kohézió újraélesztésére is. Csakhogy ezt az esélyt jól föl kellene ismernünk, és el nem szalasztanunk, el nem fecsérelnünk, miközben egy egészen másik kor lantosára emlékezve, egymásnak és magunknak motyogjuk:

"... az nem lehet," hogy Julianus barát

csak Ferences-turnéra ment...

s az sem, hogy azóta annyiszor,

miként negyvennégy telén is,

annyi szív szakadt meg (miért?)...

és számunkra-szent szavak

mindegyre devalválódjanak,

mert akkor velük hal

gondolat és akarat.

Elsősorban és egyelőre a határon kívül élő magyarságra gondolok, környes-körül a Kárpát-medencében. A 7 nemzetrész (mely volt már 6 is, 3 is) más-más sorshelyzetbe került 1920-ban, de még inkább más a sorsuk ma. A nyolcvan év alatt tragikusan megfogytunk, anyanyelvűségben elszegényedtünk, vérszegénnyé váltunk, nemzettudatban lerongyolódunk. És mégis, még ma is zömmel azonos a gondunk: az anyaországtól elszakítva, anyanyelvi oxigénhiányba jutottunk, és központi létké-

désünk az oktatási rendszer anyanyelvűsége. Ez egyre ijesztőbben leépül az államnyelvűség hegemoniájának erősödésével.

A Délvidék (Észak-Bácska kivételével) e tekintetben elszórványosodott. A magyar iskolát még az ötvenes évek derekán Délvidékszerte szinte teljesen megszüntették. Azóta a magyar tannyelvű tagozatok sorvadásnak indultak, számbeli fogyáskal pedig riasztóan megfogytak az olyan iskolák is, azok a helységek is, ahol még folyik anyanyelvű oktatás a magyarság számára.

A fenti bevezetőhöz a magyarság nyelvpolitikai gondjainak nemzetközi háttéréről is hozzá kell még fűznöm egy-két gondolatot.

A sok szempontból tarka Európában a magyarság az egy nyelvű nemzetek közé tartozik (szemben pl. a belgákkal), és a magyar nyelvterület, ha ma már nem egységes is, egynemzetű térség (ellentétben pl. a spanyol nyelvterülettel, az angollal, némettel stb). Nemzeti és anyanyelvi megmaradásunk szempontjából ez rendkívül lényeges két alapfeltétel.

Csakhogy egynyelvűségünk ellenére összességünkben is kis nemzet vagyunk, sőt kicsiségünkön túl szétagolt és meglehetősen széthullott nemzet és nyelvközösség. Ezekből logikusan következik, hogy anyanyelvünk és nemzeti egységünk (amannak megtartója) önvédelemre szorul, miként a kis nyelvközösségek általában. A jelentős mértékben külön-külön életre kényszerült peremrészek még inkább.

De eleve nem igaz, hogy az anyaországban nincs veszélyben a magyar nyelv; csakhogy ez a veszély más és egyelőre távoli. A peremmagyarságban viszont máris, sőt 80 éve akut veszélyben van nemcsak az anyanyelvűség, hanem az anyanyelviség is. Az anyanyelvi készség és az anyanyelvtudat gyöngül, a magyar nyelvhasználat elidegenedése és elhalása gyorsul.

Érdemes jubileum

A második világháború után legalább tíz évnek kellett eltelnie ahhoz, hogy a kettős (ideológiai és nemzeti) diktatúra tudatbénító és -deformáló feszítésében a délvidéki magyarság merjen és próbáljon szervezetten is tenni valamit közéleti anyanyelvűségének rohamos leépülése ellen.

Azt, hogy a szórványos amatőr tevékenységek mellett, szervezett nyelvapolás is kellene, 1960-ban vitte a köztudatba egy kis kezdeményező csoport. A szórványokra jellemzően, jobbra ez is amatőr kezdeményezés volt és maradt. A Délvidék kisvárosaiban és intézményeiben ezt jelentős érdeklődéssel figyelte a magyarságnak elsősorban az a rétege, mely a szélsőségesen elnemzetietlenítő propaganda és nyomás ellenére nem (egészen) veszítette el anyanyelvi és nemzeti tudatát.

A Magyar Tudományos Akadémiának 1954-ben közzétett helyesírási szabályait, ha tízévi késéssel is, viszonylag általánosan elfogadta a helyi magyar nyelvű sajtó és könyvkiadás. 1964-ben megalakult a Jugoszláviai Magyar Nyelvművelő Egyesület is. Nem kellő szakmai összetételben és céltudatossággal ugyan, de lelkesüléssel és még több elvárással. És Jugoszláviaszerte ezt vidéki fiókszervezetek megalakítása követte (tehát Baranyában is, a Muravidéken is).

A nyelvművelő (hitelesebben: anyanyelvpártoló) egyesület szolid pályafutása nem elsősorban a vezetők szakmai fölkészületlensége miatt ért véget hamar (1972-ben), és lépett helyébe politikai bohózatként egy két-három tagú Potemkin-szervezet, hanem mert a diktatúra (elsősorban magyar kollaboránsa révén) csakhamar rájött, hogy nemzettudat nélkül az anyanyelv megtartás és -fejlesztés igénye nemcsak az államalkotó többségi lakoságréteg magán- és közéletében nem érvényesülhet, hanem a nemzeti kisebbség is csak nemzetrészi egységben tarthatja meg anyanyelvét. Ez az egységigény viszont a jugoszláviai magyar-

ság esetében lelassította volna az immár "biztató" iramban haladó (voltaképpen gyorsuló) anyanyelvi és nemzeti beolvadást.

Az elriasztás és a megfélemlítés hierarchiája és sokarcúsága ellenére is az Adán (1970-ben) alakult és később is ide visszahelyezett (visszaengedett) Szarvas Gábor-émlékrendezvény sikeresen túlélte a diktatúra több évtizedes, váltakozó metamorfózisait. Ez utóbbiak ellenére az adai szervezet hullámzó intenzitással bár, de szerény hangvétellel, igényes kitartással és szorgalommal elérte, hogy lehetetlennek tűnő külső körülmények között is immár sok év óta a Délvidék példás rendezvényei közé tartozik.

Az elmúlt harminc év alatt az emlékkonferencia néha csak egynaposra zsugorodott, többnyire azonban 2-3 napos, színvonalas műsorral szolgálta (és ma is szolgálja) a délvidéki nemzetrészes anyanyelvűségének ügyét: gyermekversenyekkel, irodalmi esttel, nyelvismeretet gyarapító, anyanyelvtudatot erősítő szakelőadásokkal, művelődési, irodalmi programmal.

A Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok három évtizedes munkásságának átfogó méltatására nem térek ki. Ezt a jubileum alkalmával illetékesek fogják elvégezni, erre hivatottan. Az én feladatomban ebben az írásban a nyelvpolitikai elemzésen túl az előretételezés lenne. Meglevő ismereteim alapján azonban egy-két gondolatot, szerény véleményemként, magam is a kivételes évforduló mérlegére teszek.

Ada példája kettős fölhívás a magyarsághoz, elsősorban a magyar értelmiséghez: támogatni a szervezőket a rendezvénysorozat fejlesztésében, többek között átfogóbbá tételében, valamint analóg sorozatot indítani más magyarlakta tartományrészekben is.

Az Olvasó szíves figyelmébe ajánlom még az alábbi sorokban megnevezett értékeket, főleg azért, hogy a szervezőket erősítsem törekvéseikben:

Egy-egy rendezvény tematikussága alkalmas arra, hogy a figyelmet kiemelten és maradandón irányítsa rá az olyan időszak-

szerűségek valamelyikére, amelyek fontosak anyanyelvűségünk megőrzése vagy javítása szempontjából. A rendezvénnyel ugyanis elsősorban nem tevékenykedni, hanem hatni akarunk.

Igaz viszont, hogy az évi egyszeri emlékredezvényen a tematikusság elégtelennek bizonyulhat ahhoz, hogy az időszerűvé vált fontos témák és témakörök még idejében sorra kerülhessenek a Délvidéken. Ott ugyanis ezzel analóg rendezvényfajta nemigen remélhető, csak esetleg az újvidéki Bárczi-emléknapot említhetjük. Másrészt pedig némely téma v. témakör nem szükségszerűen töltené ki egy-egy tanácskozás egész programját. Ilyenkor szokásos a melléktéma elfogadása.

A Szarvas rendezvénynek nem kevésbé nyomós érdeme a megbízható folytatás, hasonló időben. Ezt a szervezők még olyan viszonyok között is követték, amikor a létbizonytalanság miatt esély sem volt komolyabb szervezésre, részvételre és sikerre.

Az adai anyanyelvi napok a szerénységnek, a realitásnak és a hitelességre való törekvésnek olyan ötvözete, hogy a Tisza menti rendezvény Adának hosszabb távon is tekintélyt szerzett, de a Délvidék anyanyelvi kultúrájának is.

A szervezők, jó megérzéssel, kezdettől fogva nem hagyták ki, sőt első helyen szerepeltetik műsorukban a diákok anyanyelvi vetélkedőjét. Nyilván annak tudatában, hogy anyanyelvi önvédelem nem folyhat átfogóan a holnapok fölöttjeinek tömeges előkészítése nélkül.

Tágabb horizontig

Régióközponti fekvésével ez a csendes kisváros, a történelmi múltú Zenta szomszédságában, eszményien megfelelhet a délvidéki magyarság (egyik) anyanyelvi őrhelyének. Ezt a szerepet jól fogta föl Ada helyi és környékbeli értelmisége, különösen az utóbbi tíz évben, a háborús bizonytalanság ellenére is, amikor kibontakozott a rendezvény diszkrét, kultúrált arculata. Tematikai

időszerűségeivel, szervezési stílusérzékével a folytonosságánál jóval többet ér el évente: szolid fejlődést, kellemes légkörű hagyományápolást és halk szembefordulást ugyancsak hagyományos (anyanyelvi) provincializmusunkkal.

De kikre is számíthat a szervezőség a jövőben (Adán és másutt?) - A kérdést nyilván eddig is föltették. Úgy vélem, a Délvidéket még nem hagyta el a legalább száz olyan értelmiségi, aki magyar szakos oklevéllel rendelkezik. Ezek még nem idősek. Előszörban ezek közül kellene és lehetne toborozni munkatársakat. Ezek ma jobbra pedagógusok (remélem) továbbá újságírók, banktisztviselők, stb. Nyilván nem kevés a munkanélküli is. Viszont célszerű lenne ezután is fölkérni a közreműködésre más szakon dolgozó magyar pedagógusokból is, de más értelmiségieket szintén (írókat, színművészeket, fordítókat). Tudjuk: anyanyelvet minden pedagógus tanít, bármilyen szakos is - jól vagy rosszul, nem akarva is.

Most pedig rátérek esélyünk közelebbi megvilágítására.

Bár az adai nyelvapoló napok pozitív szerepe és jelentősége már az eddigiekből is kiolvasható volt, habozás nélkül hozzátehetjük: mindenképpen megilleti a peremrész és az anyaország elismerése és támogatása, már csak azért is (és ez nem ellentmondás!), mert a lehetőségek általában a nagyobbak szoktak lenni, mint amennyinek kihasználására erőnkől futja. Az eddigi elismerő gondolatoknak sem hitelét, sem súlyát nem csökkentti, ha a jövő időszakra nézve most megjegyezzük: az említett rendezvény mindmáig nem volt (s nem lett) olyan átfogó támogatottságú és átfogó hatósugarú mozgató erő, amennyire lehetett s kellett volna. Ez pedig optimizmusra ad okot, mert ez is növeli esélyünket, hogy akár újabb lehetőségek teremtése nélkül is - persze, "több Adával"! - megfelelő ütemre tudnának váltani az új század új igényeihez. Kétségtelen azonban, hogy új lehetőségek teremtése ehhez elengedhetetlen lenne. A föladatvállalók számának

elég telensége vagy akár más külső ok miatt, ugyanis a meglevő lehetőségeket sem tudjuk mind föl kutatni. Másrészt nem ritkán viszonylag elég telennek bizonyul a bennünk megmaradt (megőrzött) vagy kiépült anyanyelv- és nemzettudat, ami nélkülözhetetlen az ilyen tevékenységhez. Noha ezek fejlesztése vagy evenkénti föltöltése ennek a rendezvénynek is föladata és célja. Mindenesetre jó lenne nem félreismernünk, sem elfecsérelnünk a világháló s a kis és nagy népek egyfajta egyesülésének korában kínálkozó és nélkülözhetetlen esélyt anyanyelvünk megtartására.

Kelet-Európa sötét korszaka alatt és után a Tisza menti példa szerényen szemlélteti számunkra (és sokaknak), hogy a cselekvés nem cél, hanem - a legjobb esetben is - eszköz és mód a cél megközelítésére. Munkánk érdemét vagy sikerét nem mérhetjük, nem is jelezhetjük a pusztá cselekvéssel, sem a tömegességgel, noha a remélt változásnak ezek kulcstényezői. Azt a háttérrel, elrendő állapotot, helyzetet, viszonyokat kell tehát újra meg újra megismernünk és mérlegre tennünk, amelyben a célt kitűztük.

Adva van ugyanis anyanyelvi és nemzeti peremhelyzetünk egy idegen nyelvi közegben, akárcsak a peremmagyarság többi részéé vagy Kelet-Európában sok másik kisebbségé. Ebben a háttérben (s ezt nem ártana rendszeresen tudatosítanunk) anyanyelvűségben is, nemzettudatban is domináns tényező egyrészt a viszonylagos elidegenedés, másrészt szerencsés körülmény a magyar lakosság nagy részének közelsége a magyar népnyelvhez mint köznyelvünk egyik legnemesebb forrásához. Ugyanakkor a magyar értelmiségi elit jelentős részében szomorú örökség az anyanyelvi és a nemzeti tudat deformáltsága. Van okunk azonban remélni, hogy az új idők egyetemes humanizmusa - főleg, ha az nem csupán fedőneve hegemon törekvéseknek - hatékonyan kiterjed majd a kis közösségek és kultúrák védelmére is.

Biztatóak jelenünk új lehetőségei, és biztató az anyaországi nyelvterület elérhetősége - egyrészt földrajzilag (a határok átjárhatóságának reményében), másrészt a média és a szellemi kapcsolatok sokrétűsége révén.

Csak hogy ma az anyaországi anyanyelvtudat szembetűnő és nem éppen lassú háttérbe szorulásának vagyunk tanúi. Ha az országnak lesz ereje ezt föl- és beismerni, akkor még kinőhetjük ezt a civilizációs gyermekbetegséget. Ha pedig nem leszünk eléggé éberek, várható, hogy a közeljövőben nyilvánvalóvá válik ez a szálnalmas degradálódás és anyanyelvűségünk magyarországi veszélyeztetettségének ténye - noha egy kissé más értelemben és más tünetekkel is, mint a peremmagyarságban. Ez még csak távoli gond, de alaphelyzeténél és méreteinél fogva távlatilag sem lehet kisebb majd, mint a határon túli magyarság összes jelenségi anyanyelvi gondja együttvéve.

Ez utóbbi elemzéssel nem a csüggedés indokoltságát kívántam érvekkel alátámasztani, hanem arra fölhívni a figyelmet, hogy a létező gondok ismeretében nagyobb önbizalommal tervezhetünk és dolgozhatunk. Az általános célt ismerjük: életképes szintre emelni s ezen a szinten megtartani anyanyelvünket. Természetesen, intézményes tanulással. De mert anyanyelvű oktatási rendszerünk nincsen, ennek sürgős létrehozásához vagy anyaországi pótlásához kell mozgósítani elsősorban az értelmiséget és a nyelvpolitikában illetékes hivatalokat, szervezeteket és intézményeket.

Ezt a résztémát egy nemrég óta divatos pesti szlogennel fejeztem be, és röviden válaszolok rá.

"Az anyaország abban kívánja támogatni a határon túli magyarságot, hogy az szülőföldjén maradjon" - mondják sokan: államtitkárok, miniszterek, akadémiai tisztségviselők, pártpolitikusok. Nem vitatom a jó szándékukat, nem is foglakozom vele. A mindig azonos (remélhetőleg mindig téves) megfogalmazás

tölt el félelemmel és keserőséggel. Csak magamban kérdezek már: Vajon az avarok nagy része nem maradt-e a szülőföldjén, a Kárpát-medencében? Vagy az Őrség mai magyarjai Trianon után? Lehetséges vajon, hogy a magyar(országi) politikusok nagy része csak így tud fogalmazni, így tudja megfogalmazni, hogy az anyaország törödni kíván velünk? Csak így, és sohasem úgy pl., ahogyan a határon túli magyarság zöme érez, és ahogyan szeretné tőlük hallani /akár forint és márka nélkül is/: "Az anyaország abban kívánja támogatni a határon túli magyarságot, hogy az - anyanyelvét megtartva, nemzetrészként - szülőföldjén megmaradhasson." Olyan nehéz lenne ez a "szlogen"-bővítés?! Vagy pedig ezt már nem lehetne egyeztetni a bejelentett valódi segítő szándékkal? Nem merem hinni, hogy ez utóbbiról van szó; inkább magamat igyekszem meggyőzni, hogy téves fogalmazásról van szó, még ha felelős és illetékes személyek egyformán tévednek is.

Fatális tévedés, melyben a nemzetmegtartó anyanyelv ügye kiesett a módosított segélyprogramból. (Anyanyelven itt nem nyelvhelyességet értünk, hanem magyar anyanyelvű embereket, magyarokat.)

Természetesen, harmadik esélyre is gondolok: hogy én tévedek a tapasztalt dolgok megítélésében, az idézett nyilatkozat ("szlogen") értelmezésében. Abban, hogy okunk van aggodalomra...

Az már nem kétséges, ami a nyilatkozat előtt hangzik el: Hogyha a határon túli magyar fiatalok az anyaországban kerülnek egyetemre, diplomálás után zömük nem tér haza, s azáltal az otthoni magyarság értelmiségi utánpótlás nélkül marad. Értelmiség nélkül pedig nem lesz tanítója, orvosa, ügyvédje, szakembere; s a közösség elhal.

Sajnos, ez igaz. De féligazság. Mert az otthoni, határon túli magyarságnak a Délvidéken nincsen anyanyelvű felsőoktatása,

középiskolája is alig; s hogyha az ottani fiatalok a "szülőföldjükön maradva" Újvidéken, Belgrádban, Kragujevácon szerb egyetemre mennek /magyar pénzen!/, a délvidéki magyarság ezzel nem kap magyarul jól tudó és magyarul gondolkodó értelmiséget! Tehát csak a beolvadás fog fölgyorsulni. /Kivéve azt az egy-két tanszéket, ahol fiataljaink valamit anyanyelvükön is tanulhatnak./

Hogyha tehát mégis téves a kurta "szlogen", abból az következik többek között, hogy "a külföldiek közül a magyarok maradjanak távol az anyaországtól!". Az ún. szülőföldön pedig a következők várhatóak:

Jóllehet valóban elérhető, hogy az anyaországtól kapott segéllyel akár néhány százan is tanulnak majd szerb egyetemen és főiskolákon, de mint már az imént említettem, ez aligha szolgálja a segélyezés eredeti célját /anyanyelvünk megőrzését/. Nemcsak az várható /és történik/ ugyanis, hogy a szerb tannyelvű felsőoktatásban fiataljaink az eddigi hagyományoknak megfelelően jó szakemberekké válnak ugyan, de tovább gyöngül anyanyelvi készségük, sőt jó részük egyidejűleg be is fejezi anyanyelvének elfelejtését, föladását, hanem - a sors eddigi iróniája szerint is - az anyaország felől jövő "magyarembargó" következtében megnövekszik azoknak a délvidéki magyar fiataloknak a száma, akik egyirányú menetjeggyel nem Hunniába készülnek, nem is turizmusra vagy tanulmányútra, hanem - magyar ösztöndíj politikától függetlenül is - "szerencsét próbálni" Új-Zélandon, Dél-Afrikában vagy bármelyik távoli tájon, ahol esetleg befogadják őket. Hogy "szülőföld"-jükön ne kelljen rettegniük háborútól, ne kelljen diplomával feketepiacon cigarettát vagy márkát árulniuk. - (Íme, ez is a képbe tartozik, ha inkább a területben való gondolkodással kacérkodnunk a nemzetben, azaz emberekben való helyett! Nyilván mereven egyik sem pótolható, de a kítűzött közvetlen cél érdekében bizonyára árnyaltabban kellene fogalmazni és segélyezni.)

A határon túli magyar fiataloknak ma anyanyelvű felsőoktatásban kellene tanulniuk, mert az elszakított magyarságnak csak ilyen értelmiség lehet kalauza az anyanyelvi és a nemzeti megmaradásban. S amit otthon nem tanulhatnak anyanyelvükön, azt az anyaországi magyar egyetemeken és főiskolákon kellene pótolniuk. (Ez kisebb részben folyamatban is van már több éve, de csökkenő tendenciával.) Megfelelő anyanyelvi fölkészítést jelenleg csak itt nyerhetnének. Ez lenne az alapja az egységes anyanyelvi vérkeringésnek és az anyaországgal való /pótolhatatlan/ aktív anyanyelvi kapcsolatrendszer gördülékeny kialakításának. - Ebben az anyanyelv elsajátítása és megőrzése körüli, ellentmondásos, kompromisszumhiányos problémakörben munkájának megújításával az adai nyelvápoló rendezvénysorozat is vállalhatja méltó szerepet és részt.

Méltó teendők a holnapokhoz

A művelődési rendezvények, mint amilyen a Délvidéken a Szarvas Gábor Nyelvművelő Napok emléksorozata, ma minden nemzeti régióban kaphatnak központi szerepet, de különösen a határon túlban. Sikeres működésük esetén ugyanis lehet össznemzeti jelentőségük. Egyik hagyományos, de még inkább időszerű témájuk átfogó és összefogó értelmiségi megmozdulást igényel. Célja ugyanis: változtatni azon az állapoton és /vagy/ tendencián, mellyel az anyanyelvét és nemzeti identitását féltő magyarságréteg elégedetlen.

A közvetlen célhoz, ehhez a változáshoz, nyilván több út vezet, több is szükséges, többféle föladat elvégzése. Az alábbiakban azokból említek néhányat, melyek, véleményem szerint, jól szolgálnák ezt a nagyobb hatósugarú, új célt.

a) Jövő föladatainkhoz olyan szervezetekre gondolok /pon-
tosabban: több olyanra/, mely változó körülmények között is képes lehet arra, hogy anyanyelvi kultúránk életkörülményeit jól is-

merve, egyrészt akarja és tudja azokat kedvezően befolyásolni, alakítani, másrészt mindenkor kész és képes az adott körülményeket a magyarság anyanyelvi igényeinek megfelelően kihasználni. Elsődlegesen fontos a szervezők és az előadók nyelvészeti, nemzettudati és szervező fölkészültségének, valamint erkölcsi felelősségvállalásának összhangja, színvonala és életképessége. Ugyanis szellemi, nemzeti és anyanyelvi létünk apró lépéseit sem lenne szabad dilettánsan vagy felszínesen terveznünk.

Adán, Szabadkán, Magyarkanizsán ilyen rendezvényeken életképes és szakszerű munkával igényes és igényteremtő, tartós értékű teljesítmények születtek. Ilyesvalamire kellene törekednünk ezután is, hogy megszervezésben és levezetésben civilizált hangulat-teremtéssel azt érezzük: "Jólesett egy kicsit Európában lennünk." Mert csak sokak akarásával érhető el átfogó változás. Az anyanyelvi pozitív ráhatás csak átfogó és tartós eredményekkel lehet sikeres. Tömegességre és folytonosságra lenne szükség. /Vannak, persze, akik csak az elit kultúra létrehozására törekednének, ezek azonban aligha tévednek be az anyanyelvi és a nemzeti megmaradás stratégiavitájára./

b) Módszerbeli, de alapvető szempontnak tekinthetjük a versenyszerűség megtartását ezeken a rendezvényeken. Ahol csak lehet. Az már a szervezők tapasztalatától és erejétől függjön, hogy mennyi délvidéki magyar diákot kapcsolnak be a közvetlen vagy a közvetett részvételbe! Úgy vélem, nem lenne illuzórikus arra törekednünk, hogy a (néhai) Kazinczy Napokhoz hasonlóan Adán is csúcsversenyre jönnének össze válogatott magyar diákok a peremországo kból, az anyaországból és idővel lehetőleg a diaszpórából is. Hogyha megérjük, hogy a mi tájunkon is béke lesz, valódi - és erre föl kell készülnünk ha még kicsi is a reményünk -, az ilyen nemzeti méretű versenyhez aligha fognak hiányozni a technikai föltételek Adán sem. A város számíthatna az anyaország szakmai és anyagi támogatására, akárcsak a múltban a kassai szervezők.

Ennek a nemzetben és anyanyelvben megfogalmazott, átfogó koncepciónak és megvalósításnak bőven meglenne a délvidéki külön jelentősége is.

c) A szervezők a rendezvényt általában egybekötik bizonyos társadalmi /nyelvművelő/ elismerések odaítélésével. Fontos lenne a következetesség minél magasabb fokára törekedni, hogy elismerés és teljesítmény arányosan kapcsolódjon anyanyelvünk hatékony és igényes gondozásához.

d) A rendezvényt s külön a tudományos tanácskozást kísérő művelődési /elsősorban művészeti és irodalmi/ keretprogram lehetne majd gazdagabb is, talán ünnepélyesebb szinten, noha köz-helyek, laposság, egyhangúság eddig sem jellemezték. Fontos, hogy a közönség is, a szereplők és a szervezők is esetenként jól-esően gazdagodhassanak művelődési élményben, miközben anyanyelvünk ügyében akarunk előrelépni.

e) A jelenlegi és a majdani szervezők figyelmébe szeretném ajánlani, hogy vannak anyanyelvi alaptételek, melyek nemcsak nemzedékről nemzedékre sohasem válnak közhellyé, hanem évente érdemes emlékeztetni rájuk. Pl. arra, hogy anyanyelvünk életképes szinten való elsajátításának és megtartásának szigorú és konkrét életfeltételei vannak, s hogy ezek bármelyike nélkül anyanyelvünk idővel elerőtlenedik, és csakhamar elhal.

Azaz: sehol sem elég az, amit anyanyelvi készségből a családi környezet a legjobb esetben is nyújthat (noha mindaz alapvetően fontos). Nem lehet elég a teljes anyanyelvűségű általános és középfokú iskolai képzés sem azoknak, akik kisebbségi anyanyelv helyzetben élnek és dolgoznak. A felsőoktatásban a szakképesítést is anyanyelven kellene megszereznie a leendő magyar értelmiségnek, egészen a diplomálásig. A rendezvény programjában minden évben kellene emlékeztetni erre, mégpedig közvetlenül vagy közvetve. Anyanyelvtudatunk fejlesztéséből minálunk sajnos, sohasem lehet elég.

f) Hasonlóképpen évente rendszeresen szerepelhetne a programon valamelyik jeles magyar nyelvvelőnk munkásságának ismertetése. Ha más-más formában is. Korábbi és későbbi nagyjaink közül valakinek bemutatását vagy méltatását nyilván még az aktuális tematikába is be lehetne illeszteni. Nagy a választék: Kazinczy, Verseghy, Arany, Szarvas Gábor, Balassa József, Bárczi Géza, Kosztolányi, Ferenczy Géza, Rácz Endre, Illyés Gyula, Kodály Zoltán, Lőrincze Lajos stb. Nagy ahhoz, hogy évente új ismeretekkel gazdagodhasson az adai rendezvény közönsége.

g) Az időszerű témák között valamikor helyet kaphatna egy elméleti tétel, pl. ezzel a tartalommal: "nyelvjárás, köznyelv, idegen nyelv." Ezek szerepének összevetésében meghatározást kaphatna a nyelvhelyesség, a nyelvi egység és az elidegenedés. A három címfogalom megvilágítása alapul szolgálhatna számos anyanyelvi aktualitás megértetéséhez, helyes megítélésük kialakításához.

Adán, de másutt is el lehetne érni, hogy ne legyenek olyan nemzedékek, melyeknek tudatában e tekintetben tévhit áll, vagy zavar. A fentiekből akár két témakört is lehetne alkotni.

h) A konkrét és a maradandó időszerűségű tartalmi elemek közül emlitem még - akár vezértémaként is - a magyar-szerb, valamint a magyar-angol várható vagy tapasztalt kontrasztív találkozások tükröződését szerb többségű anyanyelv helyzetben a századfordulón. Résztémák lehetnének: őrzendő hungarizmusaink; anyanyelvünk megóvandó egysége és életereje; degradálódott anyanyelvtudat az anyaországban, illetve kisebbségi helyzetben.

i.) Bizonyára megvan már, de súlyáért megemlítem központi tudományos témaként a játék és az anyanyelv kapcsolatát, vagyis az anyanyelvi játékosságot, amivel nálunk legátfogóbban Grétsy László foglalkozott. Gyűjteni lehetne népi szójátékokat,

melyek garmadája már a kis diákok világában is kimeríthetetlen. Ennek keretében lehetne megvizsgálni a jó és a rossz rejtvények szerepét.

j) Nem érdekességgként említem a világhálós anyanyelvi szolgálat témakörét. A peremmagyarság jellegzetes helyzete alapján az adai szervezet, úgy gondolom, vállalhatná egy viszonylag gazdag magyar nyelvművelő szakkönyvtár és egyéb rögzített szövegek tárának világhálós szolgálatát. Ez kezdeményezésként is építően hatna a határon túli és a diaszpórabeli magyarság egyetemes anyanyelvi állapotára.

Az adatait másutt idővel követhetné a hasonló világhálós tevékenység: Magyarországon, Erdélyben, Kanadában, Németországban... Magyar nyelvi (nem: nyelvű!) kézikönyvekre gondolok elsősorban, továbbá a fontosabb nyelvművelő szakirodalomra, szalagtárra, videokazettára, hanglemezekre, lezerlemezekre és rendszeres világhálós tájékoztatásra - budapesti szakmai és anyagi segítséggel.

k) Azt pedig, hogy európaiságával, vonzó hangulatával egy-egy művelődési rendezvényünknek sikerüljön egyre nagyobb számú "érdekelt"-et megnyernie, megérdemelné nemcsak az adai program és a közönsége, nemcsak a szervezőség és munkaközössége, hanem súlyos rászorultságától függetlenül is megérdemelte volna már a legmostohább történelmű peremrész a szűkebb értelemben vett Délvidék is, mely a mohácsi vészig megszakítatlanul Magyarország egyik központi helyzetű ország- és nemzetrésze volt. (Térségünk tragikus nemzeti hanyatlása ugyanis nem Trianonnal kezdődött, hanem Moháccsal.) Megérdemelte volna az egész itteni magyarság, mert földjén Mohács óta a magyar anyanyelvi kultúra és a kulturált anyanyelv szinte idegen turistaként közlekedik. Pedig Ada is, Szabadka is, Zenta is, Topolya is itt van, s amink van, amit tudunk, és amit adni tudnánk, az értékes szellemi privilégium. S ez alap-

jában örökségünk: őseink közösségi törekvései nyomán a magyar nép kevésbé mostoha történelmű tagjainak szorgos szellemi hagyatékára építünk naponta.

1). Egy szóra álljunk meg az értelmiségi lét szellemi privilégiumánál! Ez nemcsak előnyt jelent a kultúrában, hanem erkölcsi felelősséget is, elvárható önzetlenséget és természetes közösségi elkötelezettséget is. Amikor tehát Ada vagy más mikroközösség példát mutat, azzal többet tesz, mint amit elvárhatnánk tőle.

Illúzió vagy kishitűség?

Nem könnyű majdnem évszázados csatát vívnunk anyanyelvünkért. A történelemmel vívjuk. Számíthatunk rá, hogy a jövő majd nemcsak káprázatos csodákat hoz, új lehetőségeket kínál, hanem annyi új és régi, megoldandó föladat elvégzését követeli meg tőlünk, hogy tíz Ada sem győzné, ha mind megfelelő irányban tartana is. Márpedig tudjuk, hogy cselekvéseinkben gyakran adódnak gondok, komoly gondjaink nemcsak a létszámmal, az anyagiakkal, hanem a menetiránnyal is. Hihetetlen ellentmondások is.

Az ilyenkor esélyes megújulás alkalom lenne arra, hogy az új igényeknek és lehetőségeknek megfelelően az eddigi gyakorlatból fölhasználjuk mindazt, amit az avatottabb köztudat megtartandónak fogadott el. S nem kevésbé fontos, hogy majd alkalmat szakítsunk arra is, és elég erősek legyünk ahhoz, hogy nyugodtan és realitásérzéssel kiselejtezzük vagy módosítsuk azt, ami visszahúz, ami téves irányba vezet, ami üresjáratú (látszattevékenység), és amire a létünkben levő diktatúra már rég nem kényszerít bennünket. Ha komolyan gondoljuk, akkor bátran és okosan forduljon a nemzetségtartó és anyanyelv egységesítő programok felé, a nemzettörzs (az anyaország) szakmai segítségére számítva.

Minél több ilyen fajsúlyú és rendeltetésű szervezet és testület működik, annál nagyobb lesz az esélyünk anyanyelvűségünk építésének ügyét térben és időben átfogni.

Anyanyelv, táj és nemzetrészt voltunk erősítése történik Adán évente. Nyilván nem az ottaniakon múlt, hogy a többi kilenc "Ada" nem született meg eddig, noha anyanyelvi provincializálódásunk megállításához okos nyelv- és nemzetpolitika kellett volna már nyolcvan évvel ezelőtt is, s azóta szüntelenül. Sokszorta nagyobb összefogással és erőfeszítéssel.

Nemzetben, nem pedig területben gondolkodni és cselekedni képes és kész magyar értelmiség nélkül vakon bolyongott a délvidéki magyarság. Hiszem, hogy Ada még sokat tehet azért, hogy ez a vakság megszűnjön, mielőtt végleg útvesztőbe tántorognánk.